

Kritika zneužívání vědeckotechnického pokroku k obhajobě militarismu a války

Soudobý vědeckotechnický pokrok proniká stále hlouběji do všech oblastí rozvoje společnosti. Jednou z nich je i vojenství. Příčiny využití výsledků vědy a techniky v této sféře společnosti jsou diametrálně odlišné v podmínkách kapitalismu a socialismu. Za socialismu jsou dány výlučně vnějšími faktory — nutností obrany před imperialistickou agresí. Za kapitalismu jsou však bytostně spjaty s jeho vykořisťovatelskou podstatou. Zneužití výsledků vědy a techniky pro vojenské účely má dvoj- jediný cíl: získat jednostrannou vojenskou převahu nad zeměmi socialistického společenství a vytvořit tak předpoklady k agresí a využít výsledků vědy a techniky pro vojenské účely jako prostředku k dosahování obrovských zisků zbrojních monopolů. Vojenská technika podléhá rychlému morálnímu zastarávání a proto je neustále obnovována. Jejím odběratelem je imperialistický stát, který hájí zájmy monopolistické buržoazie. Proto má monopolistická buržoazie zvláštní zájem na zdůvodnění „nutnosti“ zbrojení, na udržování mezinárodního napětí, které by „ospravedlnilo“ potřebu horečného zbrojení a zvyšování výdajů na ně. K tomu je využíváno různých apologetických teorií. V nich stále významnější místo zaujímají buržoazní koncepce vědeckotechnického pokroku. Promítá se v nich snaha buržoazních ideologů „zbavit“ kapitalistický společenský systém zodpovědnosti za militarizaci rozvoje vědy

a techniky, jakož i úsilí přenést vinu války a konfliktů vyvolaných imperialismem na vědeckotechnický pokrok.

V těchto buržoazních teoriích známých také pod názvem technokratické koncepce, můžeme sledovat dva základní směry: „historicko-pesimistický“ a „historicko-optimistický“. Přestože se oba směry v mnohém názorově liší, spojuje je společný cíl — buržoazní obhajoba militarismu a války.

Představitelé prvního směru odpovídají záporně na možnost přežití v soudobé válce. Příčiny vzniku války však nehledají v soukromém vlastnictví výrobních prostředků, v agresivní podstatě imperialismu, nýbrž v soudobém rozvoji vědy a techniky. Tvrdí, že vědeckotechnický pokrok má v současnosti globální charakter, že se stal samostatnou a neovladatelnou silou, která je hrozbou pro celé lidstvo. Vědeckotechnický pokrok je obviňován z toho, že vede ke konstrukci nebyvale ničivých zbraní a sám o sobě údajně přivede lidstvo na pokraj katastrofy. Rozdělení světa na dvě protikladné společenské soustavy prý toto nebezpečí eliminuje.

Jak je zřejmé, příčiny mezinárodního napětí a možnost vzniku války jsou hledány v absolutně pojatém rozvoji vědy a techniky. Soudobý vědeckotechnický pokrok sice vyostřuje nebezpečí vzniku války a jejích důsledků, avšak nikoli sám o sobě. Věda a technika se vždy rozvíjí v určitých společenských vztazích. A právě kapita-

listické vztahy zatáhly vědu a techniku do služeb militarismu. Proto také nejhlubší příčiny vzniku válek v podmínkách vědeckotechnické revoluce ve vojensství zůstávají nezměněny, vyplývají bezprostředně z podstaty kapitalismu.

Tuto skutečnost se představitelé „historicko-pesimistického“ směru usilují zastřít tvrzením, že vědeckotechnický pokrok je příčinou války, přičemž rozvoj vědy a techniky je vydáván za zdroj závodů ve zbrojení a mezinárodního napětí.

Tímto manévrem se tento buržoazní směr snaží zahalit skutečné příčiny vzniku války a militarismu. Tak např. známý americký ekonom G. Galbraith tvrdí, že soudobé mezinárodní napětí a nebezpečí světové války jsou důsledkem rozvoje vědy a techniky. R. Aron a další buržoazní ideologové jdou v apologetice militarismu ještě dále. Tvrdí, že člověk má přirozené sklony k násilí, které je prý vrozené, a nelze je proto odstranit. Jeden stát či skupina států má „přirozenou“ touhu ovládnout jiné a k tomu je údajně jako hlavní prostředek využívána věda a technika. Záměr je zřejmý. Je jím obhajoba imperialismu a snaha svest příčiny mezinárodního napětí a války na anonymní faktor — vědeckotechnický pokrok. Aby tito stoupenci dodali svému názoru zdání „objektivnosti“, tvrdí, že stejnou vinu na vzniku možné války mají dvě „supervelmoci a jejich vojenské koalice“. Faktů však jednoznačně dokazují, že jsou to právě socialistické státy, které vytrvale bojují za uvolnění mezinárodního napětí a za odzbrojení. Stupňují své úsilí v boji proti válce. V „Provolání ÚV KSSS, prezidia Nejvyššího sovětu SSSR a rady ministrů SSSR ke komunistické straně a k sovětskému lidu z 11. listopadu 1982“ se v této souvislosti praví: „Uvědomujeme si celou složitost mezinárodní situace, víme, že agresivní kruhy imperialismu se pokoušejí podlomit mírové soužití a svest národy k nepřátelství a vojenské konfrontaci. To však nemůže otrávit naším odhodláním uhájit mír. Budeme dělat všechno, co je nezbytné, aby ti, kdo usilují o válečná dobrodružství, nezastihli sovětskou zemi nepřipravenou, aby případný agresor věděl, že ho nevyhnutelně čeká zdrcující odvěta. Sovětský svaz bude houževnatě bojovat za to, aby od lidstva odvrátil hrozbu jaderné války, bude bojovat za uvolnění napětí a odzbrojení. Bude se přitom opírat o svou moc, projevovat maximální bdělost a trpělivost a zachovávat neochvějnou věrnost mírovým zásadám a cílům své zahraniční politiky.“ (Provolání ÚV KSSS, prezidia Nejvyššího sovětu SSSR a rady ministrů ke komunis-

tické straně a k sovětskému lidu. Rudé právo, 11. listopadu 1982.)

Buržoazní ideologové záměrně zatemňují tyto skutečnosti. Ve snaze zmanipulovat veřejné mínění staví do jedné roviny zahraniční politiku socialismu a imperialismu, Varšavskou smlouvu a NATO. Přitom nejde pouze o diskreditaci socialismu, nýbrž i o snahu vyvolat rozkol v protiválečném hnutí na Západě a otevřít tak cestu vojenskoprůmyslovému komplexu ke stupňování výdajů na zbrojení a příprav na válku. Tato tendence je v příkrém rozporu s mírumilovným úsilím socialistických států. Sovětský svaz a ostatní socialistické země přicházejí neustále s konkrétními návrhy na odzbrojení. Potvrzuje to např. vystoupení J. Andropova dne 21. 12. 1982 při příležitosti 60. výročí založení SSSR. Sovětský svaz navrhuje zachovat vojenskostrategickou rovnováhu, avšak na nižší úrovni. To znamená, aby SSSR a USA snížily svou strategickou výzbroj o 25 procent, čímž by se celkový počet balistických raket a nosičů jaderné výzbroje snížil na 1800 kusů na obou stranách. Na stejnou úroveň by se rovněž snížily počty jaderných bojových hlavic. Dále byl navržen zákaz strategických raket s plochou dráhou letu a omezení počtu raket středního doletu v Evropě s tím, že by počet sovětských raket byl adekvátní počtu raket Velké Británie a Francie. Zároveň bylo navrhováno snížení stavu letadel-nosičů jaderných zbraní středního doletu, jak SSSR, tak NATO na stejnou úroveň.

Imperialistické státy však odmítají tyto návrhy. Nemají zájem na odzbrojení. Naopak se cílevědomě připravují na agresivní válku. Opírají se přitom i o koncepci „historicko-pesimistického“ směru, které široce propagují názor, že válce v důsledku rozvoje vědy a techniky lze stěží zabránit. „Dokazují“, že vědeckotechnická revoluce prý snižuje morální odpovědnost vojáka za své činy.

Tato myšlenka je výrazně propagována zejména v USA. Opírá se o výsledky výzkumů amerických sociologů, psychologů a psychiatrů vedených na amerických letcích, kteří se zúčastnili vietnamské války. V jejich závěrečné zprávě se zdůrazňuje, že tím, že současná vojenská technika se uvádí do chodu jednoduchým stisknutím knoflíku nebo vydáním rozkazu, jsou lidé v soudobé válce zbaveni odpovědnosti za svoje činy. Píší: „Jedna ze specifických zvláštností raketové nukleární války bude zřejmě spočívat v tom, že nebude možné identifikovat konkrétní osoby, odpovědné za přijetí rozhodnutí a za jejich vykonání. Vraždy a ničení stisknutím knoflíků

v masovém rozsahu a na globální vzdálenosti nebude možné zahrnout a konkretizovat v osobním aspektu." [Zinberg, N. — Fellman, G.: *Violence: Biological Need and Social Control*. Baltimore 1970, s. 229.]

V současnosti jsou tyto teze se zvýšenou intenzitou propagovány nejen v armádě USA, ale i ostatních členských států NATO. Jsou jednou z východisek bázi ideologického zpracování vojáků imperialistických armád. Chtějí je vychovat — jak sami označují — k „morální necitelnosti a neproniknutelnosti“. Označují tím stav, v němž voják imperialistické armády nemá žádné výčitky svědomí za způsobené útrapy, neboť je „pouze prostředkem k výkonu cizí vůle“. Hlavní podíl na příčinách a průvodních jevech války je spatřován v moderní technice. Trvá, že mnozí lidé by nebyli schopni tvář v tvář zabít druhého člověka, neboť by tomu zabránila „psychická bariéra“. Avšak tím, že moderní technika „osvobozuje“ člověka od tohoto dilematu, vinu za ničení ve válce má prý soudobý rozvoj vědy a techniky. Touto demagogií chtějí obhájit dobováčské imperialistické války zpracovat vědomí svých vojáků natolik, aby byli schopni jakéhokoli násilí. Podle úvah těchto teoretiků nelze nikoho konkrétně za jeho činy obviňovat, neboť lidé vystupují jako nedobrovolná oběť a slepý nástroj neovladatelného vědeckotechnického rozvoje. O tom, že tyto projevy násilí a jejich vykonavatelé slouží cílům reakčních imperialistických kruhů, není ve výzkumných pracích buržoazních teoretiků ani zmínka.

Je zřejmé, že fetišizace rozvoje vědy a techniky slouží nejen k zastření skutečných příčin a podstaty války, nýbrž i k ideologickému zdůvodnění bezpodmínečné poslušnosti mas vůli vládnoucí monopolistické buržoazie a k psychologickému zpracování vojáků na bezmyšlenkovitě plnění rozkazů.

Ukázali jsme základní teorie „historicko-pesimistického“ směru. Jak je ze stručné analýzy zřejmé, liší se v jednotlivostech. Avšak pro všechny je příznačné deformované pojetí vědeckotechnického rozvoje. Rovněž cílové zaměření je shodné — odvést pozornost lidových mas od skutečných příčin mezinárodního napětí, zbrojení a války.

Tyto názory negativně působí na část obyvatelstva západních zemí, ideově podněcují a dezorientují různé pacifistické utopistické iluze, které zůstávají ve slepé uličce při hledání způsobů zabezpečení míru a bezpečnosti národů. Místo analýzy skutečných příčin války, které tkví v podstatě imperialismu, soustřeďují pozornost

výhradně na analýzu formálních stránek vědeckotechnické revoluce. Nechtějí vidět, že definitivní východisko z této situace je v revoluční přeměně kapitalistické společnosti.

Obdobným nedostatkem jsou ztíženými i názory „historicko-optimistického“ směru. Jeho stoupenci tvrdí, že vědeckotechnický rozvoj a válka se vzájemně podmiňují a urychlují společenský vývoj. Usilují dokázat, že války jsou nezbytným stimulem společenského pokroku. Společnost prý není schopna se rozvíjet bez válek a přípravy na ně. „Současné války“, píše anglický sociolog B. Crick, „jsou rozhodně silnými stimulačními faktory hlubokých změn vědeckotechnické i společensko-politické sféry života. Těžko najdeme člověka, který by nesouhlasil s tím, že dějiny společnosti, oddělené od dějin současných válek, budou velmi nedokonalé a zkrácené.“ [Crick, B.: *The peacable kingdom*. London 1965, s. 57.]

Záměrně volíme názor již z období poloviny šedesátých let. Jednak je v něm výstižně zachycena podstata tohoto směru a především v této době dochází v důsledku upevňování světové socialistické soustavy a rozpadu koloniální soustavy imperialismu k nové etapě všeobecné krize kapitalismu. Rozvíjející se teorie „historicko-optimistického“ směru si kladou za cíl zhladit stopy neřešitelné krize kapitalismu a vykreslit jej jako pokrokový systém schopný dalšího rozvoje. K tomu využívají i falzifikace podstaty a výsledků vědeckotechnického pokroku.

Zastánci těchto názorů tvrdí, že právě válečné potřeby vedly k významným vědeckým objevům a že většina nejdůležitějších odvětví soudobé ekonomiky vznikla a rozvíjí se na základě příprav na válku.

Známý americký fyzik S. Silver, který patří k propagátorům „historicko-optimistického směru“, dokonce tvrdí, že vědeckotechnickou revoluci podmiňovala druhá světová válka: „Válka sama o sobě zařadila vědu a techniku na jedno z hlavních míst ve společenském životě a byla nejdůležitějším stimulem jejich prudkého rozvoje v obrovském rozsahu... v plné míře odhalila technologické zdroje a dala do služeb společnosti všechny potenciální možnosti výroby, které se za normálních okolností nikdy celkem nevyužívaly. Válka dala podnět k novým vědeckým objevům, k vytvoření a rychlému rozvoji nových odvětví vědy a výroby.“ [Silver, S.: *Science and Society*. Science-Journal 5-A.]

To, že militarismus v podmínkách kapitalismu v jistém smyslu ovlivňuje rozvoj vědy a techniky, svědčí o zvrácenosti ka-

pitalistického společenského systému. Výsledky vědeckotechnického pokroku nejsou využity v zájmu celé společnosti, nýbrž zneužití k reakčním cílům imperialismu — k přípravě a vedení nepravdělivé války.

Tuto skutečnost se snaží zastřít všechny teorie „historicko-optimistického“ směru. Z hlediska své formy jsou různorodé. Liší se v jednotlivostech, avšak spojuje je společný cíl — apologetika války a militarismu. Nejvlivnějšími z nich jsou buržoazní teorie militarizace ekonomiky. V nich se bezprostředně odráží snaha úzké vládnoucí špičky monopolistické buržoazie k prozazení svých agresivních zájmů.

Obhajoba militarismu se v současnosti dále prohlubuje. Svědčí o tom politika Reaganovy vlády. Lži o „sovětské hrozbě“ o „rudém nebezpečí z Východu“, jimiž jsou každodenně zaplavovány masové sdělovací prostředky na Západě, jsou rouškou ke „zduvodnění“ nutnosti dalšího zbrojení. Teoretickou obhajobu těchto cílů plní zejména soudobé teorie militarizace ekonomiky. Kládou si bezprostředně za úlohu teoreticky zdůvodnit militarizaci ekonomiky a vypracovat podrobné zbrojní programy. Ve svých teoretických východiscích se opírají o učení J. M. Keynesa, který byl horlivým obhajovatelem imperialismu již před druhou světovou válkou. Vytyčil si za cíl záchranu kapitalismu a vyřešení jeho chronických neduhů (např. nezaměstnanosti). Dochází k závěru, že je třeba zabezpečit stabilní poptávku pro podnikatele. Protože však v podmínkách monopolního kapitalismu nelze spoléhat na tržní regulaci, vidí Keynes jediné východisko ve zvětšení objemu fixního kapitálu a růstu výroby. Zvýšenou poptávku má plnit imperialistický stát. Hlavní položku v jeho poptávkách spatřuje ve vojenských objednávkách. Keynesova teorie si získala obrovské množství stoupenců. Jejím horlivým propagátorem je vojenskoprůmyslový komplex.

Tato teorie existuje v současné době v různých modifikacích. Jejím projevem je i tzv. reagonomika. Je to koncepce vypracovaná Reaganovou administrativou. Jejím cílem je obhajoba vládnoucí monopolistické špičky v imperialistických zemích a zejména USA. Monopoly je prý třeba zbavit břemene daní, aby mohly investovat, čímž se prý vytvoří nové pracovní příležitosti a budou likvidovány neduhy kapitalismu.

Jde samozřejmě o sociální demagogii. Reaganova představa „záchranu“ kapitalismu vychází z nesprávného tvrzení, že růst vojenské výroby a militarizace ekono-

miky mohou přispět k řešení rozporů kapitalismu. Možné chvilkové oživení kapitalistické ekonomiky cestou zbrojních programů je iluzorní. Ve svých konečných důsledcích nutně musí vyústit v další zesílení a prohloubení všeobecné krize kapitalismu. Řečeno Marxovými slovy — je militarizace z ekonomického hlediska totéž, jako kdyby národ vhodil část národního důchodu do moře. Militarizace je prostředkem k obohacování vládnoucí monopolní špičky a slouží k přípravě války. Je tedy svou podstatou přímo zaměřena proti zájmům lidu. Militarizace ekonomiky vyplývá z podstaty imperialismu. Je projevem jeho parazitismu, který je násoben zejména tím, že rozvoj vědy a techniky vede k rychlému morálnímu zastarávání vojenských techniky. Jestliže v minulosti přezbrojení armád trvalo několik let, nyní se vytvořila situace, kdy mnohé vzory výzbroje zastarávají dříve, než mohou být zařazeny do sériové výroby. Nová technika je nakuována z daňových prostředků a jde na úkor životní úrovně lidu. Tento nepřetržitý a neustále se rozšiřující kolotoč vyzbrojování je třeba politicky a teoreticky zdůvodnit. Proto má vojenskoprůmyslový komplex životní zájem na udržování válečného napětí a přichází s teoriemi „dokazujícími“ celospolečenskou prospěšnost militarizace ekonomiky.

V současné době se na stránkách západního tisku objevují i další koncepce známé jako teorie „samovolného zániku války“. Rovněž i ony dezinterpretují podstatu vědeckotechnického pokroku. Její stoupenci tvrdí, že zavedení výsledků vědy a techniky do vojenství vede ke konstrukci takových druhů zbraní, které automaticky vylučují jejich použití, což vede k zániku válek.

O iluzornosti „samovolného zániku války“ svědčí i novodobá historie. Již před první světovou válkou vyslovili někteří vědci domněnku (např. Edison), že konstrukce nových druhů zbraní znemožní vedení války jako způsobu řešení rozporů mezi státy. Praxe tuto iluzi zcela vyvrátila. Stejně tak jsou fiktivní soudobá tvrzení o „mírotvornosti“ zbraní hromadného ničení. Ve skutečnosti nejsou ničím jiným, než buržoazní obhajobou závodů ve zbrojení. Mají oklamat veřejnost a vést ji k přesvědčení, že zbrojení je vlastně „nejvyšším dobrem“, neboť je „jediným účinným prostředkem k udržení míru“. Teorie „samovolného zániku války“ si současně klade za cíl podkopat mírové hnutí na Západě, které je v souladu s touto koncepcí vydáváno za zbytečné.

Teorie „samovolného zániku válek“ je

ideově a politicky značně nebezpečná i tím, že proklamuje údajnou shodu s marxismem-leninismem. Na první pohled se tváří, jako by i ona vylučovala válku jako prostředek řešení rozporů mezi státy s rozdílným společenským zřízením. Skutečnost je však jiná. Skrývá se v ní snaha svést příčiny zbrojení „rovnoměrně“ na rozpor mezi světovou socialistickou soustavou a kapitalismem, čímž jsou i socialistické země v rozporu se skutečností považovány za „stejně viníky“ závodů ve zbrojení a příprav na válku.

Jak potvrzuje Politická deklarace členských států Varšavské smlouvy z 4. a 5. 1. 1983, zavádění výsledků vědy a techniky skutečně postavilo lidstvo před nové problémy. Není je však možné posuzovat bez konkrétně historických podmínek, jak to činí buržoazní teorie „samovolného zániku válek“. Válka je vždy dvojstranný vztah;

výsledkem a pokračováním politiky tříd, respektive států. V současných podmínkách by světová válka byla pokračováním imperialistické politiky a výsledkem antagonistických rozporů kapitalismu. Oproti tomu mírumilovná politika socialismu vyplývá ze samotné podstaty tohoto společenského zřízení. Právě proto jsou socialistické státy hlavními iniciátory uvolňování mezinárodního napětí. Tvrzení buržoazních teoretiků o „samovolném zániku válek“ je absurdní. Naopak vede k obhajobě závodů ve zbrojení, k ospravedlňování hromadění obrovských zásob zbraní hromadného ničení, které koneckonců zvyšuje nebezpečí vzniku války. Proto ústřední místo v boji za odvrácení války patří úkolu zastavit horečné zbrojení a přejít k odzbrojení, zejména jadernému. V tom vidí socialistické státy jedinou reálnou cestu k zabránění vzniku války.